

CSICSAY ALAJOS

A MODERN PEDAGÓGIA MEGALAPÍTÓJA (7. RÉSZ)

Az előző írásokban lehet, hogy sokat időztem az ókori, legalábbis a görög iskolák kialakításánál, de talán nem többet a kelletténél. Már csak azért sem, mert ha akarnánk, sem tudnánk a példáiktól megszabadulni. Unos-untalan, nem minden ok nélkül, rájuk hivatkozunk, nyilván azért, mert „a görög nevelésen belül az az irányzat, amely a legkifejlettebb s az antik demokrácia legmagasabb fokáig eljutott polisz, Athén nevelésügyében érvényesült. (...) Valószínű hiteles hagyomány szerint már Szolón (arkhón i. e. 594) kötelezővé tette a gyermekeknek a betűvetésre és az úszásra való oktatását (egy athéni közmondás a teljesen műveletlen emberről azt tartja: »nem tud sem olvasni, sem úszni«). Ezzel az intézkedéssel meggyorsult az egyéni nevelést kiszorító csoportos oktatás-nevelés kialakulásának folyamata.” (Pedagógiai lexikon). Ezt azért tartom fontosnak idézni, mert a II. világháború után újrainduló pozsonyi tanítóképzőben, ami 1950 és 1960 között működött, kötelező volt a sportszerű úszás. Maga az iskola kulcsembere, Janda Iván testnevelő–zenetanár és igazgatóhelyettes vezette a vizsgával végződő tanfolyamokat. Tantárgyaink közé tartozott három hangszer (hegedű, zongora, harmonika) valamelyikén való játszás megtanulása is. Mi más lett volna mindez, ha nem a 2 500 éves görög hagyományoknak az újraélesztése?

A természetfilozófiát is a görögök indították el útjára. Magam is sokszor hivatkozom többek között Arisztotelész (i. e. 384–322) ámulatba ejtő növény-, állattani és egyéb ismereteire, valamint Platón iskolaalapító törekvéseire. Mindketten a nyugati kultúrának a megalapozói voltak. Arisztotelészről írja a Pedagógiai lexikon: „A szaktudományok számos ágát felölelő és a filozófiai általánosítás szintjére emelő munkássága keretében kifejtett fejlődéelmélete, ontológiai, metafizikai, etikai és ismeretelméleti tételei, valamint a logika területén végzett alapvető munkássága közvetve igen nagy hatást gyakorolt a nevelélméletre is.” Ezáltal akkora tekintélyre tett szert, hogy hatása alól sem a tudományok, sem a nevelélmélet, egészen a középkor végéig, szinte semmit sem tudtak előrébb lépni.

A stagnálásnak a cseh származású *Jan Amos Komenský* (1592–1670), latinosan Comenius vetett véget. Életútja és munkássága annyira közismert, hogy itt részletezni fölöslegesnek tartanám. Viszont életművéből három fontos dolgot mindenképpen ki kell emelni.

Miután 1650 novemberében, Lorántffy Zsuzsanna, özvegy fejedelemné asszony meghívására megérkezett Sárospatakra, azonnal felmérte az ottani állapotokat, és hozzáfogott az iskola (kollégium) teljes átalakítására vonatkozó tervzet megírásának. Az általa elképzelt iskolaszervezetben 7 osztály szerepelt, melyekben a diákoknak koncentrikusan, ma úgy mondanánk, spirálisan bővülő ismereteket kellett elsajátítaniuk. Ez lett aztán a követendő példa, egészen napjainkig. Az más kérdés, hogy közben kialakultak olyan témakörök és iskolatípusok is, amelyekben a folytonos visszatérések, azaz ismételtetések helyett – vagy inkább mellett – hatásosabbnak tűnt a tananyag lineáris elrendezése. Iskolaszerkezetének lényege azonban az volt, hogy az alapozást az első 3 osztály feladatának tekintette. Ami számomra szinte megdöbbentő, hogy nálunk, Szlovákiában, 350 év eltelte után jöttek rá az illetékesek (a gyakorló tanítók már jóval előbb), hogy fejlődéslelektani szempontból célravezetőbb, ha az általános és a középiskolai oktatást az eddigi négyes, sőt 5+3 (+4), 4+5 (+4) felosztás helyett a 3+3+3 (+?) tanévekkel próbálkoznának. Szerintem ez még mindig csak tapogatózás, nem pedig a középiskolák fokozatos leágaztatását jelenti, ami az 1990-es években el is kezdődött, és pár évig rugalmasan működött, csak aztán valakik a legfelsőbb vezetésben, pár év elteltével, indoklás nélkül, leállították.

A 17. században még nem beszélhetünk népiskolákról, de az előszelük már akkor elkezdődhetett fűjdogálni. Azonban Comenius Sárospatakon arra jött rá, hogy rendszeréből hiányzik az anyanyelvi osztály, amely a latin osztályokat megelőzve megalapozhatná a

| Jan Amos Komenský

spontán elsajátított anyanyelvre épülő tudást, ami kisebb erőfeszítéssel könnyebben gyarapítható. „Ezért (magyar szavakból) összeállította az *Artificii legendi et scribendi tirocium* című abécéskönyv-tervezetet a tanítóknak szóló részletes útmutatással, hogyan tanítsák az olvasást és írást” (Pedagógiai lexikon).

Sokan hivatkoztak már az újkori pedagógia atyjának sorsfordító felismeréseire. Büszkén mondhatnám, amikor szükségét láttam, én is. A szlovákiai magyarok történetében az elmúlt száz év folyamán több olyan eset is előfordult, amikor az anyanyelven folyó oktatás jogáért keményen meg kellett küzdeni a politikai hatalommal. Közülük kiemelkedett az 1984. március 9-i dátum. Ezt megelőzően már hetek óta terjedt a hír, hogy valami készül a magyar iskolák ellen. Aztán az illegálisan alakult Csehszlovákia Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága aláírással levelek százait kézbesítette a posta, melyek arra figyelmeztettek, hogy a „pártállam” a magyar iskolák megszüntetésére készül, mire szinte az egész Dél-Szlovákia magyarsága felbolydult. Több mint tízezer tiltakozó levelet küldtek a pozsonyi iskolaügyi minisztériumba.

A Csemadok Központi Bizottságának (ma Országos Választmány) akkori elnöke, *Sidó Zoltán* (1939–2013) a Szlovákia – nem pedig „Szlovák” – Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkárságán elfogadtatta, hogy a párt ideológiai titkára, a Szlovákia Kormánya Iskolaügyi, Kulturális, valamint a Szociális és Munkaügyi Minisztériumának miniszterei, összeüljenek a Csemadok KB pártcsoportjának tagjaival – ilyen azonban csak papíron volt, ha létezett egyáltalán –, hogy „megvitassák a szokatlan események” okait. Valójában azt, igaz-e, hogy az iskolaügyi minisztériumban új törvényjavaslat készül a nemzetiségi iskolákban folyó szlovák nyelv oktatására vonatkozóan. Persze, hogy igaz volt, csak arról nem tájékoztattak senkit. A Csemadok központjába titokban juttatta el egyik magyar minisztériumi tisztviselő a tervezetet. A hosszú lére eresztett programban az szerepelt, hogy a magyar anyanyelvű tanulóknak a társadalomba való beilleszkedése érdekében a természettudományi tantárgyakat szlovák nyelven lesz kötelező tanítani. Mi azonban tudtuk, hogy ezt csak az első lépésnek szánják, és ezután – Romániához hasonlóan – következik a történelem és a földrajz. Az anyanyelvi oktatásból végül nem marad más, mint a magyar nyelv és irodalom, legfeljebb heti két-két órában. Ezt kellett valami módon megakadályozni.

Ha Sidó Zoltán akkor a Csemadok országos elnökeként fordul a legfelsőbb pártvezetéshez tájékoztatásért, könnyen lerázhatták volna a nyakukról. Ő azonban a Csemadokban betöltött tisztségéből kifolyólag parlamenti képviselő is volt Prágában. Rövid időn belül kiismerte, hogy politikai ügyekben egyedül semmire sem megy, de ha a Csemadok „pártcsoportját” sikerül beprotezsálnia, annak okvetlenül súlya kell, hogy legyen. Az ominózus összejövetelre a párt pozsonyi székházában került sor. A Csemadok részéről csak a párttagok vehettek rajta részt, viszont hivatalos meghívót senki sem kapott, csak telefonon keresztül, melyben az is szerepelt, aki részt kíván venni a találkozón, vigye magával a pártigazolványát. Ebből érthette meg minden „meghívott”, hogy nem babra megy a játék. Március 9-e reggelén mintegy negyvenen gyűltünk össze a Csemadok székházában. Ott közölték velünk, hogy pontosan miről van szó. Eligazítást nem kaptunk, csak annyit, hogy aki akar, felszólalhat. Egy idősebb „kultúrtárs” – a Csemadokban elvtárs helyett kezdettől fogva ez volt az elfogadott és használt megszólítás – arra kért bennünket, amennyire lehet, higgadtan beszéljünk. Az összejövetelen ott voltak a miniszterhelyettesek és a minisztériumok néhány osztályvezetője, akik közöttünk vegyültek el. Az elnöki asztalnál ülők igencsak barátságos hangon igyekeztek meggyőzni bennünket, hogy mennyire szívükön viselik a magyar fiatalok sorsát. Meg milyen fontos a szlovákiai magyarok számára, hogy a fiataljaik érvényesülni tudjanak a népgazdaság minden területén. Ezért módfelett jó lesz nekik, ha tökéletesen megtanulják az állam hivatalos nyelvét. Mintha nem tudtuk volna, hogy a magyar szülőknak igencsak nagy hányadát évtizedek óta – nem kevés sikerrel – ezzel a maszlaggal ámították. A Csemadok-tagok közül tizenegyen kértünk szót, hogy az ott felolvasott, pontokba foglalt javaslat ellen felsoroljuk a saját érveinket. Többek között azt, hogy a magyar iskolák pedagógusai is képesek a rájuk bízott gyerekeket kellőképpen megtanítani a szlovák nyelv használatára. A többi érvt fölöslegesnek tartom felsorolni, hiszen azok ma magukért beszélnek. A több mint fél napig tartó ülés zárásó nélkül ért véget, majdnem úgy, mintha egy jelentéktelen helyi munkaértekezlet fejeztek volna be. Csak másnap tudtuk meg a hírközlő eszközök révén (már ez lekezelő eljárás volt), hogy „az SZLKP Központi Bizottsága nem fogadta el az iskolareformra vonatkozó javaslatot”. Mindenki, aki értesült róla, megkönnyebbülten fellélegzett. Csak mi nem, akik az összejövetelen ott voltunk, mert tudtuk, hogy aminek részesei voltunk, kísérlet vagy puhatolózás volt csupán. Aki csak egy kicsit is ismeri az akkori társadalmi viszonyokat, tudja, hogy a tiltakozó leveleknek, ha megannyit írtak volna is, szinte semmi foganatjuk sem lett volna. Ha más nem, a kilencvenes évek iskolavédő tömegtüntetései erre a bizonyítékok. Azt azonban a párt korifeusai jobbnak látták, ha respektálják az ott elhangzott véleményeket. Nyilván meglepődtek, hogy akiket közéjük tartozóknak hittek, nyíltan, ráadásul nem egyenként, hanem szervezeten, szembe mertek velük szegülni. Pedig részünkről semmilyen szervezkedés nem volt, csak ad hoc megnyilvánulás. Viszont mindnyájan számítottunk rá, hogy az összejövetelen való részvételünknek, pláne a felszólalásainknak, lesznek majd nem éppen kellemes következményei. Ki ne emlékezett volna arra, hogy mi történt az 1968 utáni első két esztendőben? Ugyan-

| Sidó Zoltán

is a felszólalásunk szövegét jóvá kellett volna hagyatnunk a politikai fölöttesünkkel, esetemben a járási pártbizottság ideológiai titkárával. Mi sem természetesebb, mint az, hogy értesítették róla őt, illetve mindegyikünknek a politikai fölöttesét. Hiszen mindenkit, a párton kívülieket is, akik csak egy kis üzemi vagy termelőszövetkezeti munkacsoportnak a vezetői voltak, vagy káderként, vagy tartalék káderként tartották számon. Különbön miért lettek volna kíváncsiak arra, hogy egy-egy felszólaló hol és milyen beosztásban dolgozik? Én fel is készültem a raportra, de semmi nem történt. Talán jobbnak látták, ha mélyen hallgatnak arról, hogy volt egy magasabb szintű „politikai” összejövetel, ami valójában kudarcba fulladt. Emlékezetem szerint ez esemény után terjedt el a hír, hogy Szlovákiában egyetlen „politikai erő” van – és az a Csemadok. Pedig akik az ominózus összejövetelen részt vettünk, meglátásom szerint egyikünk sem volt kimondottan politikus alkat, még maga Sidó Zoltán sem. Ennek ellenére élete folyamán – több kulcsfontosságú tisztségének betöltése révén, – sok érdeme volt abban, hogy az iskoláink és nemzeti kultúránk megmaradhatott. Ám határozottan állíthatom, mind közül kiemelkedik az 1984. március 9-én történt esemény, amely tagadhatatlanul döntő jelentőséggel bírt.

Sidó parlamenti képviselőként kiismerte magát a politikai körökben, és átlátta, hogy az említett fondorlatos hazard-játékban melyek lehetnek azok az ütőlapok, melyeket már nem lehet felülmúlni. Ezek akkor mi voltunk. Zoltán ismert bennünket annyira, hogy feltétel nélkül vállalni fogjuk az aduszerepet. Aki nem volt erre hajlandó, nem jött fel Pozsonyba. Az összejövetel sikeréről aztán soha nem beszéltünk, még egymás között sem. Eredetileg ő is pedagógus volt. Épp eleget hallottunk róla, hogy más „testvéri” államokban mi mindent elkövettek a magyar iskolákkal szemben. Mint említettem, furcsa volt, hogy az összejövetel zárszó nélkül ért véget, meg hogy a tervezetet nem bocsátották szavazatra. Épp ezért meg voltunk győződve róla, hogy valahol, egy fiókba téve, tovább él, ahonnan előbb-utóbb elő fogják venni, hogy ismét napirendre tűzzék. Ezt aztán meg is tették a rendszerváltás utáni 90-es években.

Tudomásom szerint a Mély úti (Hlboká cesta) párházban megjelent magyarok közül már csak ketten élünk. S ha én ezt most nem írom le ilyen aprólékosan, végképp feledésbe fog merülni, mert a találkozóról a Csemadokban nem íródott jegyzőkönyv. Hadd tegyem azonban hozzá, a Szabad Európa Rádió az összejövetel teljes hanganyagát még aznap éjjelén világgá sugározta. Én ugyan sosem hallgattam ezt az adót, ám hamar kiderült, hogy a párkányi ismerőseim közül többen is, mert másnap néhányan felhívtak telefonon és gratuláltak. Ami még maradandóbb emlék számomra, hogy – már közel járva a 80. életévemhez – az egyik velem korabeli kedves ismerősöm, S. Gábor, azzal állított meg az utcán, hogy megvan-e még a Szabad Európa Rádióban elhangzott szövegem, amire – ahogy mondani szokás – a csodálkozástól leesett az állam. Majdnem kicsúszott a számon, ez akkor nem számított hőstettnek, de elhelyett azt feleltem, igen, megvan, valahol a többi papírjaim között. Ma már semmi jelentősége sincs, nem is hiszem, hogy önön kívül emlékszik még rá valaki. Hiszen azóta három és fél évtized telt el. De néhányan élünk még, akik számon tartják, mondta. Barátságosan kezét szorítottunk, aztán soha többé nem láttuk egymást. Hogy ezt most miért idézem fel? Egyáltalán nem az önreklámzás miatt. Most, hogy az anyanyelvi oktatás kezdeteiről írok, két ok is az eszembe juttatta 1984-et. Az egyik az, hogy amikor Pozsonyban Komenskýra hivatkozva érveltem, a kulturális miniszter, aki egyben élvonalbeli szlovák költő volt, nem restellte félvállról odavetni nekem, hogy Komenský már nem aktuális. A másik ennél is lehangolóbb. Soha nem szerettem a hősködő embereket, pláne azokat, akik lépten-nyomon a saját érdemeikkel hozakodnak elő. Akik magukat vagy a hozzájuk ideológiailag közelállókat úgy tüntetik fel, mint valami hőszoktat, akik a múltban készek voltak és ma is készen állnak a ránk leselkedő nemzethaláltól megmenteni bennünket. Miközben azoknak az embereknek a cselekedeteit, akik önzetlenül a szlovákiai magyarság érdekeit szolgálták, többek között az 1949-50-es években áttörték azokat a gátakat, amelyek a Csemadok tagtoborzását majdhogynem ellehetetlenítették, s egyúttal a szervezet, immár 75 éven át működni képes szerkezetét is felépítették, vagy a magyar iskolák újrainvitásának az előfeltételeit megteremtették, elsumákolják, mi több, arra törekszenek, hogy elferdítve őrizze meg őket a közemlékezet. Sovány vigasz, hogy ezek nem újkeletű dolgok. Több száz, sőt ezer éveken át létező jelenségek. Ám, hogy a témánknál maradjunk, elvitathatatlan tény, hogy tágabb térségünkben az anyanyelvi oktatás nélkülözhetetlenségének a felismerésében Comeniust illeti meg az elsőbbség. Ugyancsak ő volt az első rendszerváltó PEDAGÓGUS.

| Emléktábla az érsekújvári Csemadok épületében